

УДК 378.14
DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-26

Н.П. ВОЛКОВА,

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

В.В. ГАВЯДА,

*керівник секретаріату комітету з якості академічних стандартів
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена презентації результатів моніторингу якості організації самостійної роботи студентів, проведеному у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Акцентовано увагу на факторах, що мотивують студентів до самостійної роботи; труднощах, з якими стикаються студенти під час виконання самостійної роботи; методах педагогічного стимулювання самостійної роботи; організації самостійної роботи. Показано ефективність систематичного проведення моніторингу, який дозволяє вчасно виявляти негативні тенденції, проблеми в організації самостійної роботи студентів та знаходити шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: самостійна робота, моніторинг, якість організації самостійної роботи студентів.

Постановка проблеми. Докорінні зміни у житті України, орієнтація її на інтеграцію з європейськими країнами, сучасні умови ринку праці та особливості працевлаштування актуалізують проблему модернізації професійної підготовки у вищій школі, одним із пріоритетних стратегічних завдань якої є розширення сфери самостійної діяльності студентів, яка забезпечує формування навичок самоорганізації та самоосвіти, здатності гнучко вирішувати професійні завдання, виходячи за межі нормативної діяльності; готовності до постійного поповнення знань, розвитку творчого мислення, позитивного ставлення до навчання. Зазначене спонукає до переорієнтації освітнього процесу на формування в студентів бажання і уміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації, «адже кращого методу навчання ... ніхто не придумав ще з часів Сократа» [3]. До речі, відомо, що у закладах вищої освіти більшості західних країн, саме самостійна робота студентів є основою навчання. За даними ЮНЕСКО частка самостійної роботи студентів у США перевищує 65% [4]. Зазначене потребує розробки нових методів та організаційних форм самостійної роботи студентів, взаємодії викладача і студента; формування в студентів навичок роботи з навчальними матеріалами, розширення і поглиблення вже наявних знань та підвищення рівня організованості студентів; прагнення до неперервної самоосвіти, оновлення наукових знань та вмінь, швидкої адаптації до змін і коригування професійної діяльності [1, с. 86–88].

Аналіз останніх досліджень. Проблема організації самостійної роботи студентів знайшла відображення у працях багатьох педагогів та психологів (П. Підкасистий, А. Алексюк, В. Володько, Б. Єсіпов, Н. Журавська, М. Смирнова, ін.). У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні сторони проблеми організації самостійної навчальної роботи, у яких: наголошується на ролі викладача в організації самостійної навчальної діяльності

ті студентів (Л. Зоріна, Л. Кондрашова, М. Скаткін, В. Сластьонін, Л. Спирін та ін.). Самостійна робота розглядається як: один з ефективних методів підвищення пізнавальної активності (А. Алексюк, Б. Єсіпов, В. Козаков, О. Малихін та ін.); метод навчання (Ю. Бабанський, М. Дяченко, Л. Кандибович, І. Лернер та ін.); один з напрямів індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів (В. Беспалько, А. Матюшкін, Н. Тализіна, та ін.). Значна увага приділяється управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів (В. Бондар, Т. Габай, Є. Машбиць та ін.); підкреслюється важливість навчання студентів умінням і навичкам самоосвітньої діяльності (О. Абдулліна, А. Громцева, В. Якунін та ін.); розглядаються питання розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Н. Половнікова, Є. Шиянов, Г. Щукіна та ін.).

У той же час слід визнати, що управління самостійною роботою не може бути успішним без моніторингу якості її здійснення, виявлення труднощів, поглядів студентів на методи педагогічного стимулювання самостійної роботи та її організацію.

Формулювання мети. Мета статті полягає в розкритті результатів моніторингу якості організації самостійної роботи студентів, виявленні проблем, визначенні ефективних методів її реалізації з урахуванням сучасних вимог до професійної компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Перш за все приділимо увагу поняттю «самостійна робота», яке є багатограним, тому досить природно, що воно не має єдиного тлумачення у педагогічній літературі.

Науковці розглядають його як: самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для вирішення навчальних, наукових і професійних завдань (С. Архангельський); систему заходів, спрямованих на виховання активності й самостійності як рис особистості, а також набуття умінь і навичок раціонального отримання корисної інформації (Б. Іоганзен); систему організації педагогічних умов, що забезпечують управління навчальною діяльністю, яка відбувається за відсутності викладача (В. Граф, В. Ляудіс); діяльність, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт (О. Молібог); різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або у позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача (Р. Нізамов). Спираючись на вищенаведені тлумачення, доходимо висновку, що самостійна робота розглядається, з одного боку, як різновид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес; основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів.

На наш погляд, *самостійна робота зумовлює перехід студентів від позицій об'єкта управління до позиції суб'єкта управління самостійною діяльністю*, де особистість – суб'єкт свого власного розвитку, яка постійно перебуває у пошуку й побудові тих видів діяльнісного ставлення до світу, у якому можуть найповніше виявлятися й розвиватися потенції конкретного індивіда, який навчається самостійно вирішувати питання планування, організації, контролю за власною навчальною діяльністю, виховуючи самостійність як особисту рису характеру. Самостійна робота студентів має значний дидактичний потенціал, поглиблюючи, систематизуючи знання, формуючи у студентів інтерес до щоденної пізнавальної діяльності, розвиваючи в них пізнавальні здібності тощо.

Існуюче на сьогодні в практиці закладів вищої освіти збільшення обсягу самостійної роботи студента до 50-60% у відношенні до загальної кількості годин на вивчення навчальних дисциплін вимагає від викладачів акцентування уваги на індивідуалізації, регламентації самостійної пізнавальної діяльності студентів, організації розширеної консультативної підтримки, упровадженні цілого ряду новітніх дидактичних засобів, розширенні спектра форм організації самостійної роботи майбутніх фахівців. Зазначене неможливе без проведення систематичного моніторингу якості організації самостійної роботи студентів, який передбачає спостереження, анкетування та аналіз отриманих результатів і надає можливість викладачам використовувати отриману інформацію з метою здійснення корекції власної діяльності й діяльності студентів.

З метою вивчення рівня якості організації самостійної роботи студентів комітетом з якості академічних стандартів ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» була розроблена

анкета «Моніторинг якості організації самостійної роботи студента», яка містила 13 питань, поділених на 4 блоки: фактори, що мотивують студентів до самостійної роботи; труднощі, з якими стикаються студенти під час виконання самостійної роботи; методи педагогічного стимулювання самостійної роботи; організація самостійної роботи.

Для участі у дослідженні (квітень 2018 р.) було залучено 207 студентів I–IV курсів різних спеціальностей, які навчаються за бакалаврським рівнем вищої освіти (I курс – 59 осіб, II курс – 51 особа, III курс – 50 осіб, IV курс – 47 осіб) у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».

Розглянемо докладно результати, отримані під час анкетування.

Перш за все, ми намагалися виявити фактори, які мотивують студентів до здійснення самостійної роботи. Мотиваційний фактор як внутрішнє спонукання особистості до певного виду активності є одним з найважливіших аспектів проблеми організації самостійної роботи. Кожен викладач знає, що навчання відбувається більш успішно, якщо у студента сформована позитивна мотивація, потреба в набутті знань, почуття обов'язку, відповідальність та ін.

Так, на запитання «Що, на Вашу думку, позитивно мотивує студента до виконання самостійної роботи?» 96 студентів (46,4%) як відповідь обрали підтримання пізнавального інтересу; 89 (43%) – професійну спрямованість навчальної діяльності; 83 (40,1%) – усвідомлення теоретичної і практичної значущості засвоєних знань; 66 (31,9%) – емоційну форму викладу навчального матеріалу; 56 (27,1%) – новизну навчального матеріалу; 52 (25,1%) – підтримання позитивного психологічного клімату в навчальній групі. Більшості студентів у самостійній роботі імпонує можливість поповнити і поглибити знання – 118 (57%) опитаних. Ще 80 (38,6%) студентам імпонує у самостійній роботі можливість перевірити свої знання; 70 (33,8%) з опитаних відзначили бажання отримати оцінку, допуск до іспитів; можливість виявити самостійність обрали 62 (30%) опитаних.

Узагальнена інформація з даного питання відображена на рис. 1.

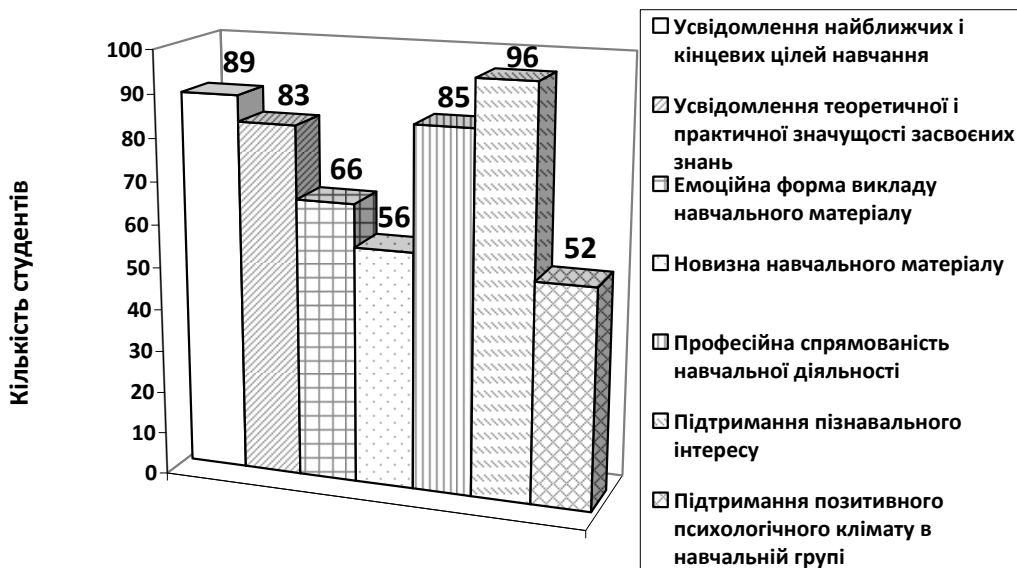

Рис. 1. Фактори, які мотивують студентів до виконання самостійної роботи

Отримана інформація є дійсно вагомою для викладачів вишу. Проте усвідомлюємо, що найбільш сприятливими мотивами, які спонукають студентів до здійснення самостійної роботи, є: *мотив досягнення* (прагнення до успіхів у навчанні, перевершення власного рівня щодо передніх досягнень); *мотив обов'язку* (почуття відповідальності за результати власної пізнавальної діяльності); *мотив самоствердження* (прагнення мати престижний статус у колективі, заслужити схвалення з боку викладачів, батьків і товаришів); *прагма-*

тичний мотив (орієнтація на практичну цінність навчання, його важливе значення для майбутнього життя, досягнення матеріального благополуччя); *мотив самодетермінації* (прагнення до формування суб'єктної позиції); *професійний мотив* (прагнення досконало оволодіти майбутньою професією, стати висококласним фахівцем) та ін. При цьому вважаємо, що домінуючі мотиви студентів можуть варіюватися на різних етапах навчання через об'єктивні причини. Переконані, що успішність самостійної роботи студентів, їхнє бажання її здійснювати визначає не сам факт наявності тих чи інших мотивів, а особистісний сенс мотивації для студента, самостійність виникнення і виявлення, рівень усвідомлення й стійкості.

Вагомим мотивом студентів до здійснення самостійної роботи вбачаємо знання ними цілей («дерева цілей») і очікуваних результатів освітньо-професійної програми та цілей і результатів навчальної дисципліни. Зважаючи на те, що саме поняття мети є необхідним структурним елементом будь-якої діяльності, підкреслюємо, що усвідомлена мета завжди визначає спосіб і характер діяльності студента, а отже, можна говорити про *зв'язок мети і активності у діяльності*. Мета є об'єктом, на який спрямована активність, але й активність є умовою реалізації мети. Тому без активності неможливі як визначення мети, так і діяльність щодо її досягнення. У той же час без мети неможлива активність, оскільки постановка мети вже передбачає активність «мета змушує людину думати»). Тому чітке усвідомлення студентами дерева цілей самостійної роботи є потужним мотивуючим фактором щодо її здійснення.

Наведемо результати відповідей студентів на запитання: «Які труднощі у Вас виникають в ході виконання самостійної роботи?» (рис. 2).

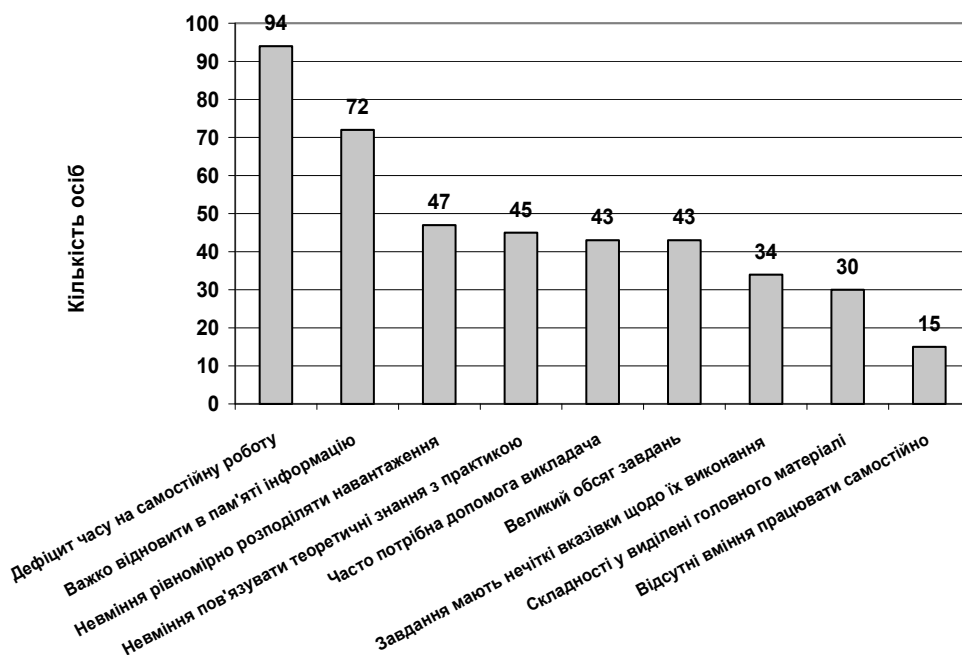

Рис. 2. Труднощі, з якими стикаються студенти під час виконання самостійної роботи

Аналіз даних, наведених на рис. 2, свідчить про те, що респонденти відзначили різні ускладнення під час організації самостійної роботи: наявність дефіциту часу на самостійну роботу і відсутність необхідної літератури – 90 (45,4%); труднощі у відновленні в пам'яті інформації, особливо якщо вона перевантажена науковими термінами – 72 (34,8%); невміння рівномірно розподіляти своє навантаження протягом семестру – 47 (22,7%); відсутність умінь поєднувати теоретичні знання з практикою – 45 (21,7%); необхідність допомоги викладача і великий обсяг завдань не співвідносяться з бюджетом часу студента – по 43

(20,8%) кожна з позицій; завдання мають нечіткі вказівки щодо алгоритму їх виконання – 34 (16,4%); труднощі у виокремленні головного у матеріалі, що вивчається – 30 (14,5%); відсутність вмінь самоорганізації самостійної діяльності – 15 (7,2%).

Узагальнюючи отримані результати слід зауважити, що перша та третя позиції – дефіцит часу на самостійну роботу і невміння рівномірно розподіляти своє навантаження протягом семестру – логічно пов'язані і підкріплюються отриманими відповідями на такі питання.

Щодо часу, який студенти щоденно відводять на виконання самостійної роботи, було отримано такі дані: 52 (25,1%) студентів витрачають годину на самопідготовку; 101 (48,8%) – 2-3 години; 30 (14,5%) учасників опитування – 4-5 годин. Незначна частина студентів відповіли, що «не завжди вистачає часу, тому що працюю», «під час перерви на роботі та у суботу і неділю», «залежить від кількості та складності завдань», «підробляю». На підставі зазначеного, вважаємо, що викладач, визначаючи обсяг самостійної роботи, має враховувати тижневий бюджет навчального часу студентів і темп їхньої роботи (орієнтовні витрати часу – одне семінарське (практичне) заняття – 2 години самостійної роботи).

Умовою успішності самостійної роботи визнано системність, систематичність і регулярність її здійснення студентами. Це досягається цілеспрямованою роботою викладацького складу закладу вищої освіти на основі високої вимогливості шляхом конкретного керівництва та контролю за самостійною щоденною роботою кожного студента. Стосовно систематичності виконання самостійної роботи, відповіді студентів розподілилися у такий спосіб: 131 (63,3%) опитаних не займаються самостійною роботою систематично; 52 (25,1%) студенти присвячують в день, відведений на самопідготовку, самостійній роботі, менше 1 години; 24 (11,6%) – не займаються самостійною роботою (працюють, вирішують особисті проблеми тощо). Викладачу доцільно на початку семестру надати студентам перелік всіх видів самостійної роботи, які заплановані, та чітко визначити проміжні дати звітності.

Отже, труднощі, які виникають у студентів під час виконання завдань самостійної роботи, пов'язані з дефіцитом часу на здійснення самостійної роботи і невмінням рівномірно розподіляти своє навантаження протягом семестру, а також відсутністю сформованих вмінь (пов'язувати теоретичні знання з практикою, виділяти головне у матеріалі, що вивчається, вміння працювати самостійно).

Дослідження показало, що студенти усвідомлюють цінність і значущість пізнання, але потреба в регулярній самостійній роботі, в самоосвіті і самоактуалізації у них не сформувалася. Слід зауважити, що на питання анкети щодо потреби у додаткових знаннях, які б допомогли в організації самостійної роботи, позитивно відповіли 77 (37,2%) респондентів з різних курсів (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл студентів, які потребують допомоги в організації самостійної роботи

Курс	Загальна кількість опитаних	Кількість студентів, які потребують допомоги	Відсоток (%)
I	59	27	45,8
II	51	20	39,2
III	50	18	36,0
IV	47	12	25,5

Отримані результати спонукають викладачів до розробки змісту вибіркової дисципліни з формування навичок самостійної роботи, методичних вказівок щодо здійснення самостійної роботи, організації педагогічного супроводу, проведення необхідних консультативних заходів.

Також нас цікавило, які методи педагогічного стимулювання самостійної роботи є актуальними для студентів.

За оцінкою студентів найбільш ефективними методами педагогічного стимулювання самостійної роботи є: цікаве завдання – 173 (83,6%); зв'язок результатів самостійної роботи з професійною діяльністю – 99 (47,8%); висока оцінка – 82 (39,6%); врахування результату виконання самостійної роботи при підсумковій оцінці – 65 (31,4%); публічне схвалення, похвала – 44 (21,3%); урахування результату виконання самостійної роботи в проміжній атестації студентів – 30 (14,5%); вимогливість викладача – 28 (13,5%); диференційоване завдан-

ня – 18 (8,7%); посилене завдання – 17 (8,2%); керівництво подальшою науковою роботою з певної тематики – 13 (6,3%); можливість отримати незадовільну оцінку – 9 (4,3%).

Щодо організації самостійної роботи, студентам було запропоновано відповіді на запитання «Чи звертаєтеся Ви з питаннями щодо виконання завдань самостійної роботи до викладача?». З 207 опитаних студентів до викладача зверталися 160 (77,3%) студентів усіх курсів. Серед опитаних першокурсників до тьютора з питань щодо виконання завдань самостійної роботи зверталися лише 27,1% студентів.

Відповідаючи на запитання «З метою організації ефективної самостійної роботи Ви хотіли б мати ...» студенти обрали такі відповіді (кількість відповідей не обмежувалася): план і рекомендації щодо виконання завдання – 124 (59,9%); зразок виконання роботи – 118 (57%); можливість індивідуальної бесіди за результатами перевірки та аналізу самостійної роботи – 69 (33,3%); інструктаж до роботи – 58 (28%); можливість коригування роботи – 57 (27,5%).

Викладачі мають усвідомлювати, що процес організації самостійної діяльності студентів можна умовно поділити на три основні етапи: *підготовчий* (студент ознайомлюється з методологією самостійної роботи, основними поняттями, теоретичними положеннями курсу, здобуває загальнонаукові і дисциплінарні знання, формує відповідні навички та вміння), *тренувальний* (студент формує вміння організації та планування самостійної роботи, виконуючи систему завдань, задач, вправ, які мають частково творчий характер) і *творчо-дослідницький* (студент закріплює знання, вміння та навички на практично-професійному рівні й застосовує на практиці набуті вміння самостійної роботи, самоосвіти та самостійного навчання завдяки впровадженню самостійних дослідницьких проектів).

Організація самостійної роботи для студента також передбачає певну етапність: планування власних дій (обрання цілей, відбір методів їх досягнення); організація діяльності (об'єднання й мобілізація зовнішніх і внутрішніх ресурсів для вирішення поставлених завдань); управління (здійснення самоконтролю й самокорекції). Тобто студент має самотужки: встановлювати раціональний порядок виконання планових завдань; визначати й планувати послідовність навчальних дій; стежити за ходом і результатами дій, здійснювати корекцію; здійснювати самоуправління навчальною діяльністю, забезпечуючи погодженість і цілеспрямованість дій.

За результатами дослідження наявності критеріїв оцінки самостійної роботи отримано такі результати: 114 (55,1%) опитаних студентів зазначили, що знають критерії; 58 (28%) студентам було важко відповісти на поставлене запитання, що може свідчити про неформовані уявлення щодо оцінки певних видів робіт; 35 (16,9%) опитаних – не знають критеріїв оцінки. Зазначимо, що відсутність чітких уявлень про критерії оцінки виконання завдань може демотивувати студентів. Оцінювання має бути прозорим і зрозумілим для студентів. Вони мають бути ознайомлені з критеріями оцінювання перед виконанням всіх видів самостійної роботи. Стимулювання контролюючої діяльності студентів забезпечує використання професійно спрямованих завдань, тестів, елементів змагання (хто швидше, хто краще виконає роботу) взаємоперевірки; можливості самостійно виправити помилки (самоконтроль).

Таким чином, викладачі мають ретельно визначати критерії оцінки за всіма видами самостійної роботи та доводити їх до відома студентів на початку вивчення дисципліни, за потребою, акцентувати увагу на критеріях під час виконання завдань.

Висновки. Отже, умовами забезпечення успішного виконання студентами самостійної роботи можуть бути: мотивованість навчального завдання (для чого, чому сприяє); чітка постановка пізнавальних завдань; алгоритм, метод виконання роботи, знання студентом способів її виконання; чітке визначення викладачем обсягу роботи, форм звітності, термінів її подання, видів консультаційної допомоги, видів і форм контролю (контрольні роботи, тести, семінар тощо), критеріїв оцінювання.

Підсумовуючи, зазначимо, що моніторинг якості організації самостійної роботи студентів дозволив виявити проблеми, з якими стикаються студенти. Моніторинг дав змогу вчасно виявити негативні тенденції, проблеми в організації самостійної роботи студентів та знайти шляхи їх вирішення. Вважаємо, що проведений моніторинг став засобом мотивації викладачів щодо удосконалення форм та методів організації самостійної роботи. Детальне вивчення дидактичних, методичних особливостей організації самостійної роботи студентів дозволить викладачам більш успішно організовувати таку роботу у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Драч І.І. Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів як важливий елемент сучасної підготовки фахівців / І.І. Драч // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – Київ: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 37. – С. 86–90.
2. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М.В. Кларин. – Москва: Арена, 1994. – 223 с.
3. Левський Т. Вища освіта стане доступнішою [Електронний ресурс] / Т. Левський // Урядовий портал: Соціальна політика. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/public/article?art_id
4. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія / О.В. Малихін. – Кривий Ріг: КДПУ, 2009. – 400 с.

References

1. Drach, I.I. (2004). *Samostiina robota studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv yak vazhlyvyi element suchasnoi pidhotovky fakhivtsiv* [Independent work of students of higher educational institutions as an important element of modern training of specialists]. *Novi tekhnologii navchannia* [New learning technologies]. Kyiv, Naukovo-metodychnyi tsentr vyshchoi osvity Publ., issue 37, pp. 86-90. (In Ukrainian).
2. Klarin, M.V. (1994). *Innovatsionnye modeli obuchenii v zarubezhnykh pedahohicheskikh poiskakh* [Innovative learning models in foreign pedagogical searches]. Moscow, Arena Publ., 223 p. (In Russian).
3. Levskiy, T. *Vyshcha osvita stane dostupnishoiu* [Higher education becomes more affordable]. *Uriadovyi portal: Sotsialna polityka* [Government portal: Social policy]. Available at: http://www.kmu.gov.ua/control/public/article?art_id (in Ukrainian).
4. Malykhin, O.V. (2009). *Orhanizatsiia samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv: teoretyko-metodolohichni aspekt* [Organization of independent educational activity of students of higher pedagogical educational institutions: theoretical and methodological aspect]. Kryvyi Rih, KDPU Publ., 400 p. (In Ukrainian).

Статья посвящена презентации результатов мониторинга качества организации самостоятельной работы студентов, который был проведен в Университете имени Альфреда Нобеля. Акцентировано внимание на факторах, мотивирующих студентов к самостоятельной работе; трудностях, с которыми сталкиваются студенты при выполнении самостоятельной работы, методах педагогического стимулирования самостоятельной работы студента, а также организации самостоятельной работы студента. Показана эффективность систематического проведения мониторинга, который позволяет своевременно выявлять негативные тенденции, проблемы в организации самостоятельной работы студентов и находить пути их решения.

Ключевые слова: самостоятельная работа, мониторинг, качество организации самостоятельной работы студентов.

The article is devoted to the presentation of the results of monitoring the quality of organizing students' independent work at Alfred Nobel University. Attention is focused on the factors that motivate students to work independently; difficulties faced by students in the performance of independent work; methods of pedagogical stimulation of student independent work; organization of independent work of the student. The article shows the effectiveness of systematic monitoring, which allows timely identification of negative trends and problems in the organization of students' independent work and finding ways to solve them.

Key words: independent work, monitoring, the quality of organization of students' independent work.

Одержано 14.09.2018.